

Het strijdbare leven van

AGEETH SCHERPHUIS

Journaliste

Feministe

Overleefster

Colofon

ISBN: 978 94 6365 767 9

1e druk 2025

© 2025, Peter van der Aa

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Foto cover: Ageeth presenteert het NOS-televisieprogramma

‘1 op zondag’ in 1974 (Foto Beeld&Geluid/ANP)

Foto auteur: Manuella Koelemij

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Het strijdbare leven van

AGEETH SCHERPHUIS

Journaliste
Feministe
Overleefster

Peter van der Aa

Voor Tom en Sophie

‘Door mijn werk werd ik steeds met mijn neus op de feiten gedrukt, kwam ik hoe langer hoe meer tot het inzicht dat er iets moest veranderen in de maatschappij en dat ik daar best aan mee kon helpen.’

(Ageeth Scherphuis in Het Vrije Volk, maart 1973)

‘Mijn oudere vriendin, een stoere feministe, had zich van mooie omroepster ontwikkeld tot geducht journaliste. Aan haar wilde ik me spiegelen.’

(Hella de Jonge in haar autobiografische boek Spring, 2012)

Inhoud

Vooraf	11
1. Zonder verdoving	13
2. Een prachtmensch in spe	17
3. Het leven viere	25
4. Wapperende rokken	33
5. Het sprookje van de wolff	39
6. Leuk koppie, prettige stem	47
7. Het stralende middelpunt	57
8. Een zeemansgraf	65
9. Grenzeloos verdriet	73
10. Een AVRO-lepeltje	85
11. Een schat van een vrouwtje	99
12. Herrie in omroepland	107
13. Dames gaan voor	115
14. Cayennepeper	123
15. Het onbehagen van Ageeth	129
16. Een vieze lellebel	135
17. Gelijkheid en broederschap?	145
18. Hinkstapsprongen	151
19. Paarse tuinbroek	157
20. Verhalen die ertoe doen	167
21. Familie en vrienden	177
22. Ik mis je	183
23. Starstruck	191
24. Ontreddering	203
25. Normen en waarden	211
26. Gelukkige jaren	219
27. Afscheid	229
28. Mooie, lieve, chique Getheke	237
29. Ten slotte	241

Bijlagen	245
1. Verantwoording	245
2. Bronnen en geraadpleegde literatuur	247
3. Personenregister	249

VOORAF

Alles bevechten

‘Tv-omroepster Ageeth Scherphuis (79) overleden’, kopten de kranten nadat de familie haar dood op 16 april 2012 bekend had gemaakt. Tv-omroepster, ja dat was ze geweest, maar wel een halve eeuw eerder. Daarna had ze tientallen jaren belangwekkende radio- en televisieprogramma’s gemaakt, was ze een van de aanjaagsters geweest van de tweede feministische golf en had ze prachtige reportages geschreven voor het toen gezaghebbende weekblad *Vrij Nederland*. Maar als omroepster zat ze nu eenmaal in het collectieve geheugen.

Bij het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid verscheen in 2011 het boek *Goedenavond dames en heren* over die omroepsters. In het voorwoord schreef televisie-icoon Sonja Barend: ‘Hoe lang ook geleden, stemmen en gezichten van de omroepers en omroepsters van toen zitten als oude vrienden nog in het hoofd van wie die tijd heeft meegemaakt.’ En zo is het. De ‘gastvrouwen’ van de omroep waren in de beginjaren van de televisie waanzinnig populair. Waar ze kwamen, liepen de mensen te hoop.

Zelf had Ageeth geen hoge dunk van het omroepstersvak: ‘Je bent een plaatje dat zegt wat andere mensen voor je hebben opgeschreven, en daar moet je je aan houden’. Ze had meer in haar mars, veel meer. Maar ze moest vechten om dat te laten zien. Vechten deed ze haar hele leven. Om als vrouw verslaggeefster te worden bij de krant, om serieuze programma’s bij de omroep te mogen maken en om voor vol te worden aangezien door de collega’s bij *Vrij Nederland*. Maar ook voor de positie van vrouwen in de samenleving

en voor haar eigen positie in haar relatie. Bovenal vocht ze om te overleven na de verschrikkelijke verliezen in haar persoonlijke leven.

Bewonderd en verguisd

Met haar talenten en haar sterke karakter, gekenmerkt door die enorme vechtlust en doorzettingsvermogen, overleefde ze niet alleen, maar maakte ze een buitengewone carrière als journaliste, programmamaakster en feministe. In die combinatie kon ze doorbraken bewerkstelligen. Ze wist als vrouw het mannenbolwerk bij krant en omroep te slechten en pakte in haar radio- en televisieprogramma's onderwerpen aan waarover tot dan toe in het openbaar werd gezweven. Ze werd erom bewonderd en verguisd. Ze maakte vrienden en vriendinnen voor het leven, terwijl anderen haar uitmaakten voor zure feministe en vieze lellebel.

Deze biografie wil een beeld schetsen van haar leven en werk. Een handicap daarbij is dat er vrijwel geen persoonlijke documenten van Ageeth bewaard zijn gebleven. Er zijn geen dagboeken, brieven, aantekeningen en zakelijke correspondentie. Gelukkig waren veel familieleden, vrienden en oud-collega's bereid hun verhaal over haar te vertellen. Zelf deed ze dat in tal van interviews in de media. En haar werk, dat spreekt boekdelen.

Woerden, mei 2025

1.

ZONDER VERDOVING

Een lucratieve praktijk

Hij was er vroeg bij, Frits Scherphuis. Geboren als Frederik Johannes Jan op 30 maart 1905 in Gorinchem, opende hij in 1927 zijn tandartspraktijk in Zaandam. Hij was toen pas 22. In datzelfde jaar trouwde hij met zijn geliefde Nel. Neeltje Elisabeth Laban kwam uit Utrecht en was daar ter wereld gekomen op 3 november 1907. Utrecht was ook de stad waar Frits zijn studie had afgerond bij de eerste tandheelkundige opleiding van ons land. Zijn vader adviseerde hem daarna eerst een jaar naar Amerika te gaan voor zijn verdere vorming, maar dat idee wees hij van de hand. De Zaandamse tandarts Van Geldere bood zijn praktijk ter overname aan en Frits greep zijn kans. Het jonge echtpaar Scherphuis-Laban betrok een statig pand aan het Rustenburg 109 en ging daar aan de slag; Nel stond haar man bij als assistente. Een van de patiënten van het eerste uur was Albert Heijn, grondlegger van de gelijknamige supermarktketen.

Frits Scherphuis beperkte zich in zijn carrière niet tot het dagelijkse werk in zijn eigen praktijk. Hij ontplooidde tal van activiteiten in het belang van de tandheelkunde in het algemeen en die van de jeugd in het bijzonder. Hij werd lid, later secretaris en voorzitter van de Centrale Commissie voor Schooltandverzorging van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde (NMT). Bij de NMT was hij ook lid van de Centrale Commissie Jeugdzorg. Hij had verder onder meer zitting in het dagelijks bestuur van de

Nederlandse Vereniging voor Sociale Tandheelkunde. Bij zijn afscheid van dit orgaan in mei 1967 werd hij benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Door al die nevenactiviteiten moest hij na verloop van tijd in zijn eigen behandelkamer een tandje terugschakelen. In december 1938 meldde het plaatselijke dagblad *De Zaanlander* dat ‘tandarts Scherphuis per 1 Februari a.s. zijn ziekenfondspraktijk [moet] neerleggen’. ‘De fondspatiënten’, zo voegde de krant daaraan toe, ‘zullen dezen bekwamen tandarts ongetwijfeld noode missen.’

Het ging Frits voor de wind. Hij had een lucratieve praktijk en raakte in goeden doen. Hij kon zich een vakantiehuisje (‘Dune Castle’) in Groet permitteren en later kocht hij een perceel aan de Herenweg in Bergen, waarop een voor die tijd moderne tweede woning werd gebouwd. Er was altijd personeel in huis, want Nel kwam als assistente nauwelijks aan het huishouden toe. Regelmatig verschenen kleine annonces in de krant waarin een meisje werd gevraagd, zoals in het *Dagblad voor Noord-Holland* in maart 1943: ‘Besch. Jongedame gevr. ter assistentie van de huisvrouw, meerdere hulp aanwezig. Werktijd v. 9-5 u. Mevrouw Scherphuis, Rustenburg 109, Zaandam’, en in mei 1944 in het *Algemeen Handelsblad*: ‘In tandartsgezin wordt beschaafde assistente van de huisvrouw gevr. Dienstbode en werkster aanwezig.’ Ook een kindermisje was gewenst, want tussen de bedrijven door kregen Frits en Nel kort na elkaar twee dochters: Ageeth in maart 1933 en Meeth anderhalf jaar later.

Een kleine daad van verzet

Dat het de familie Scherphuis goed ging, was ook het boevengilde niet ontgaan. Bij thuiskomst van een verblijf van

een paar dagen in Groet in de zomer van 1938 troffen Frits en Nel in hun woning een complete chaos aan. Inbrekers hadden een ruit aan de achterzijde geforceerd en alle vertrekken doorzocht op waardevolle spullen. Daarbij werden veel vernielingen aangericht. Het voor die tijd aanzienlijke bedrag van 300 gulden werd gestolen.

In de oorlogsjaren liep de reguliere mondzorg terug, maar er bleven genoeg ontstekingen en andere noodgevallen over om de zaak draaiende te houden. In tijden van voedselschaarste konden behandelingen soms worden betaald met etenswaar. Het was onvermijdelijk dat af en toe ook Duitse cliënten bij de praktijk aanklopten. Als zich een officier van de Wehrmacht meldde met kiespijn, pleegde Frits volgens de overlevering graag een kleine daad van verzet door zich bij de patiënt te excuseren voor het feit dat er geen verdovingsmiddel voorhanden was. Tja, de schaarste, nietwaar?

Nadat de dochters het huis uit waren, verkaste de praktijk naar de Stationsstraat, waar boven de wacht- en behandelkamers een klein appartement was. In 1972 vonden Frits en Nel het welletjes en vertrokken permanent naar het huis in Bergen. Maar ook daar was een praktijkruimte, waar familieleden, kennissen en trouwe klanten nog altijd welkom waren.

In mei 1977 werd gevierd dat Frits vijftig jaar tandarts was. Dagblad *De Typhoon*, dat op 18 mei aandacht schonk aan het jubileum, kreeg van Nel te horen dat haar man op zijn 72ste nog altijd een gaaf en sterk gebit had. 'Hij mist maar twee kiezen', vertelde ze, 'en een daarvan heeft hij zelf getrokken.' Frits had op iets hards gebeten, waardoor een kies was gespleten. Er kon zo gauw geen collega worden opgetrommeld. 'Toen heeft hij de praktijkdeur achter zich op slot gedaan, is voor de spiegel gaan staan, heeft zich een verdoving ingespoten en de kies getrokken.'

2.

EEN PRACHTMENSCH IN SPE

Onheilspellend nieuws

‘De Heer en Mevrouw Scherphuis-Laban geven U kennis van de geboorte van hunne DOCHTER ALBERTA GEERTRUIDA. Zaandam, 30 Maart 1933’.

Met een familiebericht in diverse kranten kondigden Frits en Nel de komst van hun eerste kind aan. Op 11 mei volgde, wederom per familiebericht, een dankbetuiging ‘voor de vele blijken van belangstelling, ondervonden bij de geboorte van hunne DOCHTER’.

Naar goede familietraditie kreeg die eerstgeborene de namen van haar oma’s. Alberta heette de moeder van Nel en Geertruida die van Frits. Een roepnaam werd gefabriceerd met de eerste letters van beide namen: AG werd Ageeth. Tot en met de lagerschooltijd was het: Ageetje. Toen Ageeth een kwart eeuw later bekend was als omroepster, kwamen ouders op het idee hun dochter ook die mooie naam te geven, maar die vlieger ging niet op. Zo beschreef het *Algemeen Dagblad* in 1958 hoe een meneer Zweistra zich bij de ambtenaar van de burgerlijke stand in Rotterdam vervoegde om zijn dochter aan te geven als Ageeth Cornelia Elisabeth. De ambtenaar fronste zijn wenkbrauwen, want alleen officieel bestaande namen werden toegelaten tot het geboorteregister. Wijzen naar de omroepster had dus geen zin en het wicht werd uiteindelijk ingeschreven als Aagje.

Donderdag 30 maart 1933 was een droge, maar wat kille voorjaarsdag. In Nederland liep het extraparlamentaire

derde kabinet-Ruijs de Beerenbrouck op zijn laatste benen. De afrondende werkzaamheden werden verricht aan de Afsluitdijk, die een halfjaar later officieel zou worden opengesteld voor het autoverkeer. In de Verenigde Staten was eerder die maand de democraat Franklin D. Roosevelt ingezworen als 32ste president. En uit Duitsland kwam dag na dag onheilspellend nieuws, waarmee de Tweede Wereldoorlog zijn schaduw vooruitwierp. Op de kop af twee maanden voor Ageeths geboorte was Adolf Hitler benoemd tot Rijkskanselier. Op 27 februari brandde het rijksdaggebouw af en werd de Nederlander Marinus van der Lubbe beschuldigd van brandstichting. En op 23 maart stemde de nieuwe Rijksdag – met een NSDAP-meerderheid – in met de Machtigingswet, waarmee hij zichzelf buitenspel zette en de macht aan Hitler overdroeg.

Ageeth was anderhalf toen zij op 24 september 1934 een zusje kreeg: Metha Hillechien. Daarmee was het gezin van Frits en Nel in feite voltooid, want Egbert, het jongetje dat nog volgde op 31 juli 1944, werd levenloos geboren. Ageeth en Meeth groeiden samen op in een welvarende omgeving, waar hun dagelijkse verzorging deels werd toevertrouwd aan een kinderjuf. Het verdriet in het tandartsgezin zal groot geweest zijn, toen het eerste meisje in die functie omkwam bij een verkeersongeluk. Ada van der Kloet was 22 toen zij op 10 juli 1936 op de fiets werd aangereden door een vrachtwagen.

In een hangjurkje naar school

Ageetjes lagereschooltijd liep vrijwel parallel aan de Tweede Wereldoorlog. Toen die in Nederland begon, zat zij in de eerste klas van de openbare lagere school in de Stationsstraat. Kort na de bevrijding verliet ze daar de zesde klas.

Ageeth en Meeth bij het vakantiehuisje in Groet

Zaandam kreeg een speciale behandeling van de bezetter. Dat blijkt onder meer uit publicaties van de plaatselijke journalist en schrijver Erik Schaap, die daar onderzoek naar deed. De Duitse machthebbers en hun Nederlandse trawanten waren gebeten op de socialistische Zaanstreek, waar veel weerstand tegen het naziregime leefde. Er werd volop meegedaan aan de Februaristaking en andere acties. Het gewapend verzet liquideerde er bovengemiddeld veel collaborateurs, met dodelijke represailles tot gevolg. Het was op de Westzijde in Zaandam dat de bekende verzetsstrijdster Hannie Schaft en haar kompaan Jan Bonekamp op 21 juni 1944 de politieman Willem Ragut van de Duitse Sichterheidsdienst doodschoten.

Zaandam was ook de eerste Nederlandse gemeente die 'Judenrein' werd gemaakt als proefproject voor het deporteren van Joden. In januari 1942 werden honderden Joden uit de stad gedwongen te verhuizen naar het Judentertel in Amsterdam. Dat was voor velen het voorportaal van de concentratiekampen. In Zaandam woonde een aantal Joodse families die in de jaren dertig vanuit Duitsland waren gevlucht in de hoop in Nederland een veilig heenkomen te vinden. Zoals het gezin Poppert, dat woonde aan het Rustenburg 118. Dochter Sonja raakte bevriend met Ageeth. Die zag dus haar vriendinnetje van de ene op de andere dag uit haar leven verdwijnen om te vertrekken naar Amsterdam en een ongewisse toekomst. Anders dan haar vader Erich, die omkwam in Sobibor, overleefde Sonja Poppert de oorlog.

Wat Ageeth verder van de bezetting aan den lijve heeft ondervonden, is niet bekend. Wel dat die grote indruk op haar gemaakt heeft. In het interview voor de reeks *Oral history van de nationale omroep* van het Instituut voor Beeld en Geluid, waarin pioniers van de omroep aan het woord kwamen, liet